

Eerbied voor het leven

Kind en religie

In het boekje *Kinderbriefe an den lieben Gott* is een briefje afgedrukt van een jongetje dat aan God vraagt: “Van wie houdt U méér: van mensen of van dieren? Ik houd van dieren. Is er voor dieren ook zo iemand als U?” Een ander jongetje vraagt: “Lieve Heer, wees zo goed en laat honden net zo oud worden als mensen.” En een meisje schrijft aan God dat haar poes is overreden en daaraan toevoegt: “Als U dit hebt toegelaten, moet U me ook zeggen waarom!”

Als een kind godsdienstig leeft, leeft het doorgaans niet uit zondebesef, maar eerder uit een geborgenheid van een zinvolle ten goede geleide wereld (Langeveld, 1966). Het is meestal overtuigd van Gods bescherming en goedheid, al kan het soms net als volwassenen daaraan twijfelen. De relatie met God en met de dieren is vaak heel direct.

Schrijvers kunnen soms op onnavolgbare wijze uitdrukking geven aan verschijnselen die wetenschappelijk nog maar moeilijk toegankelijk zijn. Zo ook wanneer Konstantin Paustovski (in 1916) schrijft over het *kinderlijk geloof*: “Kinderen geloven op hun eigen, kinderlijke manier in God. In hun geloof schuilt een bijzondere schoonheid en betovering. De grote schoonheid ervan is dat ze van God houden en deze herkennen in moeders stem, in de geur van appels, in de doorzichtigheid van water en in het lichtschijnsel van de olielampjes bij de iconostase, ja eigenlijk in alles. God onthult hun alles en verleent hun tere, tedere leven een bijzondere kracht.”

Eerbied voor het leven als ethische grondhouding

Albert Schweitzer (1875 - 1965) herinnert zich uit zijn vroege jeugd, dat hij toen al heel verdrietig kon zijn als dieren pijn leden of het in ander opzicht moeilijk hadden en ze daarom nadrukkelijk insloot in zijn avondgebed. Later verwijt hij de wijsgerige ethiek, dat daarin geen enkel dier rondloopt. Zijn ethiek van eerbied voor het leven betreft hij daarom op de gehele schepping. De relatie van de mens tot zijn medemens weerspiegelt de verhouding van de mens tegenover het zijn en de wereld in het algemeen. De dieren en de planten zijn daar uiteraard bij inbegrepen.

In zijn levensbeschrijving vertelt Albert Schweitzer van de schokervaring die hij als kind had gehad, toen hij op straat getuige was van de mishandeling van een oud kreupel paard dat naar het slachthuis werd gebracht. Wekenlang hadden die beelden hem achtervolgd. Als kind had hij niet alleen medelijden met dieren die het slecht hadden, maar was hij er ook al van overtuigd dat dieren net als mensen deel uitmaken van de héle schepping. Op volwassen leeftijd komt hij daar in zijn ethiek op terug en concludeert hij, dat het gedrag van de mens

zich moet kenmerken door een houding van eerbied: *Ehrfurcht vor dem Leben*. Wanneer de mens ingrijpt in de natuur zou er sprake moeten zijn van een onontkoombare noodzaak en zou dat slechts met groot gevoel van verantwoordelijkheid mogen geschieden. Zo noemt hij het voorbeeld van een boer die zijn grasland moet maaien om zijn vee te kunnen voeren. Zelfs na een dag maaien, waardoor niet alleen gras wordt gemaaid maar natuurlijk ook duizenden kleine bloemetjes sneuvelen, zou het – volgens deze ethiek - een boer niet toegestaan moeten zijn om op de terugweg uit louter tijdverdrijf ook maar één bloemetje langs de weg te plukken, want in dat laatste geval is er geen sprake van noodzaak. Of wanneer dieren worden ingezet voor mensen en wanneer die dieren daar onder lijden, dan is het ieders verantwoordelijkheid om dat lijden zo veel mogelijk te verzachten en tot een minimum te beperken (Schweitzer, *Gesammelte Werke*, Bd.2, p.388 ev.).

Volgens zijn christelijk geïnspireerde ethische opvattingen moet het voor de mens gaan om een houding van verantwoordelijk handelen in de toevertrouwde levensruimte, eerder dan om een houding van ‘heerschappij hebben’ over de natuur. In de optiek van Schweitzer kan de aarde worden beschouwd als één groot levend organisme, dat door ons handelen verwond kan worden. Milieuvervuiling is dan in diepste zin een verwonding van een kwetsbaar leven dat in onze handen is gegeven.

Volgens Bollnow is de eerbied voor het leven in de eerste plaats een religieus gevoel: “In der Ehrfurcht vor dem Leben liegt die Frömmigkeit in ihrer elementarsten und tiefsten Fassung vor.” Daarnaast is zijn *Ethik der Ehrfurcht vor dem Leben* zeker ook beïnvloed door het denkklimaat van de levensfilosofie rond 1900 (“Ich bin Leben, das leben will, inmitten von Leben, das leben will”), het denken van Nietzsche (in de *wil tot leven* klinkt de *Wille zur Macht* nog door), en vermoedelijk door de opvattingen van Goethe in *Wilhelm Meister* (eerbied is vooral verschuldigd jegens de zwakke, *kwetsbare* mens die in onze macht gegeven is en is tegengesteld aan de situatie waarin mensen zijn overgeleverd aan een machthebber, wat eerder angstgevoelens oproept).

In wijsgerig opzicht is wel opgemerkt, dat Schweitzer er met zijn centrale categorie ‘eerbied’ niet in is geslaagd om hét fundamentele principe te formuleren waaruit de gehele ethiek systematisch kan worden afgeleid. Eerbied is eerder een *grondhouding*, in zekere zin iets ‘bijkomends’, iets wat gekoppeld moet worden aan rationele argumenten. Maar – gesteld dat dat zo is- daarom nog niet onbelangrijk. Het geeft in ieder geval ‘kleur’ aan de rationele conclusie, dat het niet meer verantwoord is om op de huidige manier voort te leven op aarde (‘an inconvenient truth’).

Met de ethiek van eerbied voor het leven kunnen tal van sociale en politieke vraagstukken, zoals hulpverlening aan niet-zelfredzamen en de maatregelen ten behoeve van dieren- en milieubescherming, een diepere ethisch-religieuze lading krijgen. Voor de opvoedingswetenschap is deze ethische grondhouding van de belang bij de gedachteontwikkeling met betrekking tot morele vorming.

Het hondje Knak

De dichter Jan Hanlo laat er geen twijfel over bestaan dat dieren meetellen en spreekt in dit verband bovendien over een ‘oud verbond’. Zo schrijft hij over een *Hond met bijnaam Knak*:

*God, zegen Knak
Hij is nu dood
Zijn tong, verhemelte, was rood
Toen was het wit
Toen was hij dood
God, zegen Knak*

*Hij was een hond
Zijn naam was Knak
Maar in zijn hondenlichaam stak
Een beste ziel
Een verre tak
Een oud verbond
God, zeggen Knak*

Daan Thoomes.

Literatuur:

- Bollnow, O.F.(1988). 'Die Ehrfurcht vor dem Leben als ethisches Grundprinzip'. In: *Zwischen Philosophie und Pädagogik. Vorträge und Aufsätze*. Aachen: Weitz Verlag.
- Hanlo, Jan (2009). *Tjielp tjielp*. Gekozen en ingeleid door Guus Middag. Amsterdam: Van Oorschot, p. 39.
- Kinderbriefe an den lieben Gott en Neue Kinderbriefe an den lieben Gott*. (1981). Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn (oorspronkelijk: *Children's letters to God*).
- Langeveld, M.J. (1966). *Kind en religie*. Utrecht: Bijleveld, p. 29.
- Paustovski, Konstantin. (2016). *Goudzand. Verhalen, dagboeken en brieven*. Samengesteld en vertaald door Wim Hartog. Amsterdam: Van Oorschot, p. 73 (brief uit 1916).
- Schweitzer, A. (1974). *Kultur und Ethik*. Gesammelte Werke, Band 2. München: C.H. Beck, pp. 388-389.

Zie ook: Thoomes, D.Th. , Opvoeding lijkt niet meer van deze tijd – Kindergeloof en volwassen geloof: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/285029>

Gepubliceerd in: *In de Waagschaal, tijdschrift voor theologie, cultuur en politiek*, jrg. 33, nr.12, 2004, pp. 26-27.

(Laatst gewijzigd op: 6 oktober 2017).